

Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 316.77(497.1)

Objektivno novinarstvo: iluzija bez pokrića

VLATKA KRSMANOVIĆ

Fakultet političkih nauka u Sarajevu

Sažetak

U Jugoslaviji se mogu opažati znatne promjene u djelovanju masovnih medija, nažalost ne na bolje, nego na gore. Dolazi do svojevrstne balkanizacije komunikacijskog prostora, a paralelno s time do deprofesionalizacije novinarskog pisanja. To ima kontraproduktivne učinke, čak i sa stajališta onih koji takve pojave podržavaju.

O problematici odnosa društva i komuniciranja moguće je govoriti sa više aspekata. Smatram da je u ovom trenutku veoma zanimljivo pitanje preraspodjele kontrole medija koja se očituje u svojevrstnoj balkanizaciji jugoslavenske komunikacijske strukture i deprofesionalizaciji javne riječi u negativnom značenju.

Uporednom analizom činjenica, koje su osnov svakog novinarskog proizvoda, i njihove interpretacije u programima i sadržajima masmedija na teritoriji čitave Jugoslavije može se nedvojbeno utvrditi da se ne poštuju ni pravila novinarskog izražavanja ni etika javne riječi. I to u situaciji kada teza o apsolutno neideologiziranom, objektivnom novinarstvu, s predznakom jasno definisane profesionalne etike zauzima sve značajnije, ako ne i temeljno mjesto, kako u promišljanjima novoustoličenih stranačkih ideologa, tako i u programskim dokumentima transformisanih ili novoformiranih partija. A istina je da se iza te teze više ili manje uspješno skrivaju direktno usmjeravani ili već sasvim usmjereni kolegiji novinarskih, radio i televizijskih kuća, čitave redakcije i novinari pojedinačno. Pri tome, objektivnost i profesionalan odnos, krene li se od jednog do drugog (republičko-pokrajinskog) informativnog prostora sve više rezultiraju nizom paralelnih, različitih tumačenja koja predstavljaju različita viđenja jednog te istog događaja, pojave ili ličnosti, baš kao u onoj indijskoj priči o slonu i četiri slijepca. Činjenice se selekcionišu i klasifikuju prema ličnom, grupnom, stranačkom, nacionalnom ili regionalnom kriteriju, zavisno od toga ko šta hoće da vidi i kako to želi da predstavi. Profiliranje strukture sadržaja i programa sve više zavisi ne od koncepta lista ili emisije, već od toga gdje je sjedište redakcije. Manipulacija svojim talasom i svojim tiražom, na svom marketinškom području, pretvara dojučerašnji kakav-takav jugoslavenski auditorij u skupine poluslijepih konzumenata, od kojih je jednima dostupan rep, drugima trbuh,

trećima noga, a četvrtima surla slona. A svijet se u međuvremenu pretvara u globalno selo.

Aktuelna informativno-komunikacijska situacija od Triglava do Đevdelijske pruža bezbroj primjera koji mogu potkrijepiti tvrdnje o parcijalizaciji jugoslavenskog informativnog prostora. Dnevno-informativne novine iz jedne republike ili nikako ne stižu u drugu, ili se po uputstvu političko-marketinških šefova drže ispod pulta, nedjeljnici, pa čak i revije i magazini poručuju se u ograničenom, nedovoljnom tiražu, radio i televizijske emisije vijesti obavještavaju uglavnom o zbivanjima na teritoriji »uže« domovine ili, eventualno, komentarišu nešto iz bližeg i daljeg susjedstva, a o čemu prethodno nisu dani ni osnovni podaci.

Otvoreni informativni rat koji se do nedavno ogledao u direktnom ili indirektnom sukobu redakcija i pojedinih novinara, a na osnovu analiziranja i komentarisanja citata iz novina i emisija iz drugih sredina, zamijenila je prikrivena hladnoratovska tenzija koja se očituje u ignorisanju svih onih zbivanja i pojava preko republičko-pokrajinskih meda, a koja se direktno ne tiču »naše« sredine i »našeg« naroda. Svima podjednako još su dostupne samo informacije iz svijeta, dobijene posredstvom stranih novinskih agencija ili Evrovizije. Pa i tu se, zavisno od dnevne procjene republičkih ministarstava vanjskih poslova, selekcija i interpretacija vrše prema različitim aršinima.

Aktuelni donkihotski pokušaj objedinjavanja jugoslavenskog televizijskog prostora, nazvan YUTEL, koji je startovao 23. oktobra 1990., mogli su i pored prethodne otvorene ili prećutne saglasnosti pojedinih republičkih čelnika ili televizijskih bosova vidjeti samo gledaoci do kojih dopire signal TV Sarajevo. Sutradan, 24. oktobra, miniran je kiosk »BORBE« u Splitu. Prošlog mjeseca »BORBA« je »minirana« i iz pogona do nedavno vlastite štamparije. Dva dana uopšte nije izlazila. Tom prilikom navedeni financijski razlozi mogli su biti objašnjenje samo za neupućene. Očigledno da i na istoku i na zapadu Jugoslavije, novim, kako se to neprekidno ističe, demokratski izabranim vlastima ne odgovaraju oni oblici informisanja koje, u ime te nove demokratije, ne mogu direktno kontrolisati i koji se u prezentiranju različitih informativnih sadržaja rukovode prvenstveno njihovom informativnom vrijednošću.

Bezbroj je aktuelnih primjera koji govore o razbijenosti jugoslavenskog informativnog prostora i branama koje na tom prostoru sprečavaju slobodan protok informacija i o događajima, a pogotovo o mišljenjima ili stavovima koji se formiraju povodom tih događaja. Ako bi se i moglo shvatiti zbog čega su nam vremenske prognoze iz jednog dijela informativnog prostora nedostatne za zaštitu od vremenskih nepogoda u drugom, ipak je nejasno kako to da se kotrljanje lopte po zelenim terenima fudbalskih stadiona mora komentarisati sa stanovišta republičkih interesa; jednostavno rečeno, zašto su i prenosi sportskih natjecanja u funkciji diferenciranja informativnih regija. Možda iz straha da se uz loptu na stadionima ne otkotrlja i još po nešto, što bi u skladu s profesionalnim odnosom reportera prema događaju trebalo i prokomentarisati. A mora se reći da je to kotrljanje još po nečeg i na sportskim stadionima i u arenama političkog

sukobljavnja umnogome proizvedeno upravo djelovanjem medija tačnije neprofesionalnim odnosom novinara prema rečanim zbivanjima.

U politički, a sve više i ekonomski diferenciranim republičkim atarima, od čega su objektivno svi na šteti, svako na svome informativnom prostoru, novinske, radio i televizijske kuće, posebno one vodeće ili matične, kroz strogo kontrolisane informativne žanrove, pisma čitalaca ili izrežirane kontakt programe plasiraju, najblaže rečeno, samo odabrane i nepotpune vijesti, poželjna mišljenja i dozirana konfliktna sučeljavanja istih, ali malo drugačijih stavova. Univerzalni kriteriji selekcije i klasifikacije poruka, baštineni iz perioda takozvanog jednoumlja, vrlo uspješno se apliciraju na aktuelne informativne procese, a sve pod firmom demokratizacije. To je posebno uočljivo u programima radija i televizije koje emituju isključivo svoje programe za svoje područje. Pod firmom sveobuhvatne, slobodne, neformalne komunikacije u takozvanim »živim« kontakt programima plasiraju se mišljenja i stavovi samo onih pojedinaca koje, bilo s pozitivnim, bilo s negativnim predznakom, urednici i voditelji mogu staviti u funkciju novog oblika informativno-komunikativne represije, u cilju stvaranja mnijenja zadovoljnog postojećim sistemom vlasti, svim njenim potezima, u svim oblastima, odnosno sistemom vrijednosti koji se transformiše u skladu s interesima te vlasti.

I najpovršnija analiza sadržaja većine tih programa, bilo da su emitovani na istoku, bilo na zapadu Jugoslavije, i njihovo poređenje s istim takvim analizama emisija od prije deset-petnaest godina pokazaće da se radi o istom propagandno-usmjeravajućem nivou prezentacije. Za primjer bi se mogle uzeti dvije emisije o međunarodnim kontaktima državnih čelnika:

— prva je emitovana krajem ljeta 1977, za čitavo jugoslavensko područje, a prikazivala je boravak predsjednika Jugoslavije u Koreji

— druga je emitovana početkom oktobra 1990, za područje HTV, a trebalo je da prikaže boravak predsjednika Republike Hrvatske u SAD

Koje su razlike i sličnosti između pomenutih programa:

1. prva emisija trajala je 90, a druga 150 minuta
2. prva je imala adekvatnu audiovizuelnu podlogu, druga nije, izuzme li se jednosatno slikanje tri uvažena gosta i voditelja u studiju koji su gledalištu prepričavali sve ono što se u emisiji nije vidjelo, a navodno se desilo.
3. prvopomenuta emisija je u svoje vrijeme bila izuzetno produktivna, druga je, po mom mišljenju, mogla da proizvede samo kontraefekt od onoga koji se predviđao.

Ili da pomenemo još neke primjere: predstavljanje stranačkih vođa privatno, na III. kanalu Televizije Sarajevo, ili isto to, samo oficijelno, na Televiziji Beograd. Sa sigurnošću se može ustvrditi da su svi predstavljeni nakon toga izgubili po procenat birača.

O čemu se onda radi? Moguće su tri pretpostavke: mediji nesvikli na demokratiju ne mogu da se u njoj snađu, u prvi plan su došli loši, a poslušni

novinari, ili oni koji im sugerišu, savjetuju, preporučuju i naređuju ne posjeduju osnovna znanja o efektima medijske produkcije. Sve u svemu, u nedostatku pravih alternativnih medija oni zvanični nehotice, a zahvaljujući neprofesionalnom odnosu novinara, pretvaraju se u svojevrsne kontraproduktivne informativne institucije, čak i sa stanovišta onih koji ih nedvojbeno podržavaju, i moralno i materijalno. Radi se, dakle, ne o demokratizaciji, nego o eksperimentisanju i anarhizaciji informativnih prostora unutar pojedinih teritorijalnih cjelina, što se s jedne strane ogleda u klasičnom novinarskom sluganstvu, a s druge u deprofesionalizaciji novinarstva u najgorem smislu te riječi. Time se beskrajna kružnica koja predstavlja odnos društva i komuniciranja pretvara u spiralu koja se rasteže onoliko koliko koja sila u kom trenutku zategne koji kraj, a objektivno novinarstvo postaje iluzija bez pokrića.

Vlatka Krsmanović

OBJECTIVE JOURNALISM: AN UNWARRANTED ILLUSION

Summary

In Yugoslavia considerable changes in the functioning of mass media can be observed; unfortunately however these changes are not to the better but to the worse. Some kind of balkanization of the communication space is going on, and, side by side with this, journalist writing is getting less professional. The effects of this process are counterproductive even from the perspective of those who support such a course of events.